

אמצעי שלום

עוגני השיעור

שכבת גיל: כיתות ט

ציר מוביל: כסף ובנקאות

נושא השיעור: השיעור עוסק באבולוציה של אמצעי התשלום: מסחר חליפין ועד למטבעות דיגיטליים, תוך בחינת היתרונות, החסרונות והסיכונים של אמצעי התשלום השונים וניתוח אירועים. בנוסף, נבחן כיצד המעבר לכסף "בלתי נראה" משפיע על התנהגות של הצרכן ועל רמת האמון החברתי במערכת הפיננסית.

מושגים מרכזיים: אמון חברתי, סחר חליפין, מזומן, כרטיס חיוב (דביט), כרטיס אשראי, העברה בנקאית, אמצעי תשלום דיגיטליים, מטבע דיגיטלי (קריפטו, שקל דיגיטלי), אמצעי תשלום מסחריים (תווי קנייה ושוברי מתנה), צ'ק (אישי ובנקאי), היבטים פסיכולוגיים - כאב התשלום, רצון מול צורך ומטען תרבותי.

מיומנויות מרכזיות:

- **מיומנות קוגניטיבית:** חשיבה ביקורתית- יכולת לנתח ולהשוות בין אמצעי תשלום שונים, להעריך סיכונים כלכליים ומשפטיים (כמו ביטול העברה, צ'ק ללא כיסוי, ריבית ומסגרת אשראי), לזהות ניסיונות עוקץ ולהתאים את אמצעי התשלום האופטימלי לתרחישי חיים שונים.
 - **מיומנות רגשית-חברתית:** פיתוח מודעות למנגנונים פסיכולוגיים כגון "כאב התשלום", תרגול דחיית סיפוקים וניהול מושכל של דחפים אל מול רכישות אימפולסיביות במרחב הדיגיטלי.
 - **אוריית דיגיטלית ופיננסית:** הבנת המערכות הטכנולוגיות והמשפטיות (כמו חוק המזומן או ארנקים דיגיטליים) המניעות את הכלכלה המודרנית, תוך הבנת מושג האמון בבסיס ליציבות חברתית.
- ערכים מרכזיים:** אמון, אחריות, יושרה, זהירות פיננסית.
- משך זמן משוער:** (90 דקות)
- קישור למצגת המלווה את השיעור:** [קישור למצגת](#)
- שם כותב השיעור:** אביב כץ-דקל

מטרות השיעור:

- **הבנת אבולוציית האמון:** התלמיד יסקור את התפתחות אמצעי התשלום- מסחר חליפין ועד מטבעות דיגיטליים- ויסביר את המעבר מערך עצמי לערך מוסכם המבוסס על אמון חברתי.
- **סיווג וניתוח קטגוריות התשלום:** התלמיד יכיר קטגוריות של אמצעי התשלום, יבין את המנגנון הטכני של כל קטגוריה, ויידע להעריך את היתרונות והחסרונות שלה.
- **פתרון בעיות וקבלת החלטות דרך אירועי מקרה:** התלמיד ינתח תרחישי חיים ריאליים (תשלום שכירות, תשלום לחוגים, קנייה און ליין) ויבחר את אמצעי התשלום המתאים והבטוח ביותר לכל סיטואציה.

- **זיהוי סיכונים, עוקצים והגנה משפטית:** התלמיד יזהה את נקודות התורפה של כל אמצעי תשלום (צ'ק חוזר, ביטול העברה בנקאית רגילה, הונאות אשראי, פשיטת רגל של חברות תווי קנייה).
- **שליטה במנגנוני אשראי ופסיכולוגיה צרכנית:** התלמיד ינתח את ההבדל בין פריסת תשלומים לקרדיט, תפיסת מסגרת האשראי, שחיקת "כאב התשלום" והבחנה בין "צורך" ל"רצון".

עזרים לשיעור

לטובת השיעור יש להכין מחשב, מצגת וחיבור לאינטרנט.
מומלץ להדפיס עבור התלמידים צ'ק ריק לטובת תרגול (נספח 1) + דפי אירועים מודפסים (נספח 2).

מערך השיעור

פתיחה- 10 דק'

במטרה לעורר את התלמידים בפתיחת השיעור

צפייה בסרטון קצר של בנק ישראל:

<https://www.youtube.com/watch?v=aaJcGN7946A>

שאלות לדיון:

1. אילו אמצעי תשלום מוזכרים בסרטון?
(מזומן, אשראי, צ'ק (המחאה), אמצעי תשלום דיגיטליים- תשלום בסלולר, ביט, פיפל)
2. אילו אמצעי תשלום נוספים קיימים שאינם מופיעים בסרטון?
(כרטיס דביט/נטען, הוראת קבע, העברה בנקאית, שוברי מתנה, קריפטו)

תוכן השיעור ופעילויות:

הגדרה לאמצעי תשלום: כלי פיננסי המאפשר למחזיק בו להעביר כספים או לבצע תשלום עבור שירותים, נכסים והתחייבויות.

תרגיל: המורה קורא לתלמיד מתנדב. הוא מציג בפניו שתי אפשרויות:

1. שטר אמיתי של 20 ₪

2. שטר מצויר ביד/ שטר מונופול של 20 ₪

שאלה א': איזה התלמיד יעדיף? למה? האם שאר התלמידים בכיתה חושבים בצורה זוה? למה?

(המטרה היא להעלות מודעות לנושא האמון בשטר שמנפיקה המדינה לעומת האמון בשטר

המונופול או המצויר בכתב יד)

שאלה ב': מה יעדיף?

1. שטר של 20 ₪

2. שטר של 200 ₪

למה התלמיד העדיף את השטר עם הערך הגבוה יותר? כאשר מדובר בכסף אנחנו מתייחסים גם לאמון שיש באמצעי התשלום וגם לערך הנקוב בו. שתי השטרות זהים מבחינת עלויות הייצור שלהם. אבל לערך הנקוב יש משמעות.

העיקרון המרכזי: כסף אינו חפץ, אלא הסכמה חברתית. הוא עובד רק כי כולנו מאמינים שמישהו אחר יסכים לקבל אותו מאיתנו בתמורה לסחורה, בהתאם לערך הנקוב בו. ברגע **שהאמון** במדינה או במערכת קורס- הכסף הופך לחסר ערך.

אבולוציה של אמצעי תשלום

תרגיל: לחלק את הכיתה לקבוצות ולכל קבוצה לתת "ערכת תרגיל" ובה ציר זמן וכרטיסיות עם אמצעי התשלום השונים.

*מצורף בנספח 1

המשימה של התלמידים- לסדר את אמצעי התשלום השונים על גבי ציר הזמן ולהסביר:

- מדוע יש צורך בציר זמן?
- למה היה צורך בשינוי של אמצעי התשלום?
- באיזה אופן השינוי באמצעי התשלום נבע מתוך צורך של בני אדם (מה היה הצורך?).

פתיח למורה: לאורך השנים המערכת הפיננסית עברה תהליך שינוי קיצוני בו מרכז הכובד של הכלכלה הביתית משתנה מאמצעים פיזיים ומוחשיים (סחר חליפין, מזומן ושיקים) למערכות דיגיטליות מופשטות ומורכבות (היום הציבור הישראלי עושה שימוש במגוון רחב של כלים הכוללים כרטיסי חיוב, אפליקציות תשלום, ארנקים דיגיטליים ומערכות העברת כספים). כאשר הכסף הופך למספר על מסך, גם האופן הפסיכולוגי שבני האדם משתמשים בו משתנה, לכן יש לבחון לא רק "איך" משלמים, אלא גם ב"למה" אנו מקבלים החלטות מסוימות ומהן ההשלכות ארוכות הטווח של שגרות פיננסיות מסוימות. נציג את האבולוציה של אמצעי התשלום בצורה אינטראקטיבית. בכל פעם יוצג לתלמידים אמצעי תשלום (מההיסטורי ועד הנוכחי) והתלמידים ינחשו מה הבעיה באותו אמצעי תשלום ואיך היא נפטרה והובילה את האנושות לאמצעי התשלום המתקדם יותר, שגם בו יש בעיות (בכל שלב בו בוצע שינוי באמצעי התשלום, השינוי נבע מתוך צורך):

אבולוציה של אמצעי התשלום: מ"ערך עצמי" ל"ערך מוסכם"

1. סחר חליפין: החלפת מוצר במוצר. לדוגמה: כד חרס תמורת שק חיטה

הבעיה - "כפילות הרצונות": כדי לבצע עסקה, עליי למצוא אדם שיש לו בדיוק את מה שאני צריך, ובו-בזמן שהוא ירצה בדיוק את מה שיש לי להציע (אני דייג ויש לי דג ואני רוצה נעליים אבל הסנדלר בכלל רוצה מלפפונים שאין לי). בנוסף, קיימת בעיית החלוקה (איך מחליפים פרה תמורת כיכר לחם מבלי "לבזבז" את כל הפרה?) ובעיית ההשתמרות (סחורות רבות, כמו מזון, נרקבות עם הזמן).

הפתרון: "כסף סחורה" - משהו שכולם תמיד רוצים (כמו מלח או זהב).

2. כסף סחורה: שימוש בחפצים בעלי ערך פנימי מוסכם על כולם (צדפים, מלח, בקר, מתכות יקרות).

הבעיה - סרבול, ניידות וחוסר אחידות: קשה ויקר לסחוב שקי מלח או מטילי זהב כבדים למרחקים. כמו כן, לא כל "יחידת סחורה" שווה לאחרת (לא כל הצדפים זהים), וקשה לאמת את איכות החומר בכל פעם מחדש (למשל, האם הזהב טהור?).

הפתרון: "שטרות ומטבעות" - נייר קל שמייצג ערך.

3. מטבעות ושטרות: מעבר לכסף שאין לו ערך כחומר (הנייר עצמו חסר ערך), אלא ערך שנקבע מכוח החוק והאמון בשלטון המנפיק.

הבעיה - סיכון פיזי ומגבלות בעסקאות גדולות: החזקת סכומי כסף גדולים במזומן חושפת את בעליהם לסכנת גניבה, שריפה או אובדן. בנוסף, בעולם המודרני, העברת מזומן פיזי בין מדינות או בעסקאות רחוקות היא איטית, יקרה ומסורבלת מאוד מבחינה לוגיסטית.

הפתרון: "כסף דיגיטלי" (בנקים ואשראי) - מספרים שעוברים בין מחשבים ושרתים.

4. כסף דיגיטלי ורישומים בנקאיים: הכסף הופך לרשומה דיגיטלית בשרתים של גופים פיננסיים (בנקים, חברות אשראי).

הבעיה - ריכוזיות וחוסר פרטיות: כל פעולה כספית תלויה ב"צד שלישי" (הבנק) שיכול לחסום את החשבון, לגבות עמלות או לקרוס. בנוסף, המידע על כל רכישה נשמר במאגרי מידע, מה שמעורר חששות בנוגע לפרטיות המשתמש.

הפתרון: "קריפטו" - כסף ללא בנק מרכזי.

5. מטבעות דיגיטליים (קריפטו): מטבעות המבוססים על קוד מתמטי (בלוקצ'יין) ללא צורך

בגורם מרכזי (בנק). במטרה לפתור את בעיית הריכוזיות על ידי יצירת מערכת שקופה,

מאובטחת וחסונה מפני התערבות של שלטון או גוף בנקאי יחיד.

הבעיה - אין גוף ממוסד מפקח ומארגן שיעזור אם הסיסמה אובדת או שהכסף נגנב,

והאנונימיות שלו מנוצלת בקלות לפשיעה והלבנת הון. הערך שלו משתנה בצורה קיצונית

ולא צפויה, והייצור מאוד מזהם - הייצור צורך כמות אדירה של חשמל שפוגעת בסביבה.

***הרחבה בנושא קריפטו בשיעור נפרד בכיתה י'**

סקירה - אמצעי תשלום

סקירה: אמצעי התשלום

ננתח את אמצעי התשלום המרכזיים בהם אנחנו משתמשים כיום באמצעות שלוש שאלות:

- איך זה עובד טכנית?

- מה היתרון?

- מה הסיכון?

קטגוריה 1: מזומן (שטרות ומטבעות)

הגדרה: שטרות ומטבעות פיזיים המונפקים על ידי הבנק המרכזי והם המטבע החוקי.

יתרונות: זמין, קל לשימוש, מייצר שליטה בתקציב, שומר על פרטיות מלאה, ללא עמלות עסקה.

חסרונות וסיכונים: סכנת אובדן או גניבה פיזית, קושי בתיעוד, לא ניתן לשימוש ברכישות אונליין, מגבלות בחוק.

רשות: "חוק המזומן" ([החוק לצמצום השימוש במזומן, התשע"ח-2018](#)) חוק שנועד להילחם

בתופעות של "הון שחור", הלבנת הון ומימון טרור. המטרה היא יצירת שקיפות: ככל שהשימוש

במזומן פוחת, כך קשה יותר לבצע עסקאות "מתחת לרדאר" שאינן מדווחות לרשויות המס.

החוק קובע כי בעסקה מול בית-עסק ניתן לשלם במזומן רק עד גובה של 6,000 ש"ח, ובעסקה

בין אנשים פרטיים (כמו קניית רכב משומש) המגבלה היא 15,000 ש"ח.

שאלות לדיון:

- האם החוק פוגע בפרטיות שלנו או שהוא הכרחי לשמירה על החוק?

- איך החוק משפיע על אנשים שאין להם כרטיס אשראי או חשבון בנק (אוכלוסיות

מוחלשות)?

- האם המעבר לכסף דיגיטלי מחזק את האמון במדינה או יוצר תלות מוחלטת במערכת הבנקאית?

קטגוריה 2: כרטיסי תשלום (חיוב מיידי/דביט, כרטיס אשראי)

כרטיס חיוב (דביט)

הגדרה: כרטיס מגנטי המאפשר תשלום או משיכה מיידי של כסף מחשבון העו"ש (עובר ושב). אם אין יתרה- העסקה נדחית.

יתרונות: שליטה בתקציב (אי אפשר להוציא מה שאין), פשוט ונוח, תשלום מתועד, אין צורך להסתובב עם מזומן, ניתן לביטול.

סיכון: לא מאפשר תשלומים, יש עמלות טעינה/משיכה, לא מתאים לעסקאות "סכום לא ידוע" (כמו מילוי דלק), אין הטבות מועדונים.

כרטיס אשראי

מנגנון טכני: הלוואה קצרת מועד מהבנק/חברת האשראי, התשלום יורד במועד קבוע.

יתרונות: זמין ונוח לשימוש, אפשרות לפריסה לתשלומים, מוגן באמצעות חוקים להגנת הצרכן, צבירת הטבות לפי מועדונים שונים, חיובים מרוכזים ומתועדים. כרטיס האשראי מאפשר מסגרת אשראי נוספת לזו שהבנק נותן ללקוחותיו.

סיכון: סכנת להוצאות יתר, עמעום תחושת הוצאת כסף, עמלות.

דגשים משמעותיים:

א. תפיסת מסגרת אשראי: "מסגרת אשראי" היא ה"תקרה" שחברת האשראי מאשר לבזבז בחודש.

דוגמה: אם בכרטיס אשראי יש מסגרת של 10,000 ש"ח וקניתי מחשב ב-3,000 ש"ח ב-10 תשלומים (300 ש"ח לחודש)- כל ה-3,000 ש"ח יורדים מהמסגרת מיד.

המשמעות: נותרו לי רק 7,000 ש"ח פנויים לשאר החודש, למרות שחויבתי רק ב-300 ש"ח בפועל.

בכל חודש שאשלם עוד 300 ש"ח "יפתחו" 300 ש"ח נוספים במסגרת אשראי לשימוש.

ב. פריסת תשלומים- ללא ריבית vs קרדיט:

- תשלומים רגילים (ללא ריבית): העסקה מחולקת למספר תשלומים שווים. המחיר הסופי של המוצר לא משתנה. המוכר הוא זה ש"סופג" את ההמתנה לכסף.
 - תשלומים בקרדיט (עם ריבית): חברת האשראי נותנת לקונה הלוואה. ניתן לבחור את מספר התשלומים (לרוב 3-36).
- העלות: לכל תשלום מתווספת ריבית (מחיר הכסף).

מתי משתמשים? כשבית העסק לא מסכים לפרוס לתשלומים רגילים, או כשיש צורך

בפריסה ארוכה מאוד. זו הדרך היקרה ביותר לקנות.

ג. ההבדל בין מסגרת החשבון בבנק (המכונה גם "אשראי בנקאי" או "אוברדרפט") לבין

מסגרת כרטיס האשראי:

- מסגרת אשראי בנקאית: זוהי תקרת המינוס שהבנק מאשר לנו להגיע אליה בחשבון העובר ושב (עו"ש). שימוש במסגרת זו נחשב להלוואה לכל דבר, ועל כל יום שבו החשבון נמצא במינוס נגבית ריבית (לעיתים גבוהה מאוד).
- מסגרת כרטיס אשראי: זוהי תקרת ההוצאות החודשית המוקצית לכרטיס עצמו על ידי חברת האשראי או הבנק. מסגרת זו מהווה מסגרת נוספת ומופרדת למסגרת הבנקאית. כאשר מבצעים רכישות רגילות בכרטיס (כולל פריסה לתשלומים רגילים), לא נגבית ריבית כלל עד למועד החיוב החודשי.
- החריג - עסקאות בקרדיט: ריבית בכרטיס האשראי תיגבה רק כאשר בוחרים לפרוס עסקאות במסלול קרדיט (אשראי מתגלגל/הלוואה דרך חברת האשראי), שבו משלמים את "מחיר הכסף" בתוספת ריבית על הפריסה.

קטגוריה 3: העברות בנקאיות (רגילה, זהב/RTGS, הוראת קבע)

הגדרה: הוראה לבנק להעביר יתרה מחשבון לחשבון.

- **העברה רגילה:** אורכת כיום עסקים אחד, וניתנת לביטול/עיכוב במקרים של תקלה או הוראת המעביר לפני סגירת יום המסחר.
- **העברת זהב (RTGS):** העברה בזמן אמת, סופית ובלתי הפיכה! ברגע שבוצעה - הכסף בחשבון המקבל באופן מיידי ולא ניתן לבטלה כלל.
- **הוראת קבע:** אישור מראש לבנק למשוך סכום קבוע/משתנה במועדים קבועים לטובת גוף מסוים (בית ספר, קופת חולים, חוגים, חשבון חשמל).
- **יתרונות:** בטוחה, נוחות בתשלום (אוטומטי), מניעת קנסות על פיגור בתשלום, מעקב מסודר בדפי החשבון, הנחות בגין תשלום קבוע.
- **סיכון:** עמעום תחושת הוצאת הכסף, יש צורך לבקש מהבנק "מראש" (לא ספונטני), סכנת "שכחה" של מנויים פעילים, צורך במעקב שוטף למניעת טעויות בחיוב, עמלת "החזרה" אם אין כיסוי בחשבון. טעות במספר חשבון עלולה לסבך את השבת הכסף, העברה רגילה אינה מיידי.

קטגוריה 4: ארנק דיגיטלי ואפליקציות תשלום

ארנקים דיגיטליים (Apple/Google Pay)

הגדרה: שימוש בטכנולוגיית NFC (Near Field Communication – תקשורת שדה קרוב) להעברת פרטי כרטיס מוצפנים מהנייד.

יתרונות: מהיר, אבטחה ביומטרית (טביעת אצבע), אין צורך בארנק פיזי (לא מזומן וגם לא כרטיס אשראי).

סיכון: תלות בקליטה סלולרית, בסוללת המכשיר וחשש שהוא יגנב, עמלות, חשיפת מידע לחברות הטכנולוגיה+ כל הסיכונים של כרטיס אשראי, קלות השימוש (היעדר "כאב התשלום") זו סכנה להוצאות בלתי מבוקרות.

אפליקציות דיגיטליות (Bit/PayBox)

מנגנון טכני: פקודה דיגיטלית להעברת יתרה מחשבון לחשבון.

יתרונות: העברה ישירה מאדם פרטי לאדם פרטי, תיעוד מלא, יכולת איסוף כסף קבוצתית.

סיכון: טעויות בהקלדת פרטים הן בלתי הפיכות, קלות השימוש היא סכנה להוצאות בלתי מבוקרות, עמלות, חשש שהטלפון או השעון יגנבו.

קטגוריה 5: מטבע דיגיטלי (קריפטו ושקל דיגיטלי)

הגדרה:

- **קריפטו (ביטקוין וכד'):** מטבע מבוזר המבוסס על טכנולוגיית בלוקצ'יין, ללא גורם מרכזי או פיקוח בנקאי.

- **שקל דיגיטלי (Central Bank Digital Currency - CBDC):** מטבע דיגיטלי שמתוכנן

ע"י בנק ישראל, אשר יהווה תחליף דיגיטלי למזומן (בטוח, יציב, ועובד גם ב'אופליין').

יתרונות: העברות כסף גלובליות ללא תיווך בנקים, שקיפות טכנולוגית, חסינות מחרם בנקאי.

סיכון: סיכון גבוה להפסד כספי כתוצאה מתנודות חדות בשערים, היעדר הגנת צרכן: במקרה של אובדן גישה לארנק, פריצה או קריסת זירת מסחר, אין מנגנון פיצוי או גורם מפקח שיכול להשיב את הכסף, סיכוני הלבנת הון ומימון טרור: המאפיינים האנונימיים בחלק מהפלטפורמות מקשים על ניטור נתיב הכסף, מה שיוצר סיכון רגולטורי גבוה ומורכבות בהפקדת הכספים במערכת הבנקאית. קרקע פורה להונאות, וזיהום סביבתי בשל צריכת חשמל גבוהה.

קטגוריה 6: אמצעי תשלום מסחריים

(תווי קנייה ושוברי מתנה - BuyMe, אקסטרה, תו הזהב)

הגדרה: כרטיסים נטענים או שוברים דיגיטליים המונפקים על ידי חברות מסחריות (פרטיות) ומאפשרים רכישה ברשתות חנויות שבהסדר.

יתרונות: פתרון למתנה שהיא לא כסף מזומן, מעניק הנחות לקנייה קבוצתית כמו דרך ועדי עובדים (לדוגמה הועד משלם 300 ₪ והעובד מקבל שובר מתנה בשווי 330 ₪).

חסרונות וסיכונים: מוגבל רק לרשתות שבהסדר, בעל תוקף (תאריך תפוגה), לעיתים אינו תקף בכפילות מבצעים, סכנת קריסת החברה המנפיקה- אם החברה המסחרית שסיפקה את התו פושטת רגל - השובר הופך לחסר ערך!

קטגוריה 7: צ'ק / המחאה (אישי מול בנקאי)

הגדרה: הוראה בכתב לבנק להעביר סכום מוגדר מחשבון הכותב לחשבון מקבל הצ'ק.

- צ'ק אישי: הוראה בכתב מהאדם לבנק להעביר סכום מחשבונו למוטב.
- צ'ק בנקאי: צ'ק שהבנק עצמו מנפיק וחותם עליו. הבנק שומר ומשריין את הכסף מראש בחשבון מיוחד.

יתרונות: הצ'ק הוא מסמך משפטי מחייב. התשלום מתועד, מאפשר תשלום סכומים גדולים ללא מזומן פיזי, ניתן לביטול (במקרים מסוימים), מאפשר תשלומים דחויים (כמו חוזה) ולא תופס מסגרת אשראי.

סיכון:

צ'ק אישי: תלוי באמון (סכנת דחיית צ'ק ללא כיסוי), סכנת זיוף, לא מכובד בכל מקום, דורש רישום ידני מדויק, עמלות גבוהות לצ'ק חוזר.

צ'ק בנקאי: בטוח כמעט כמו מזומן (כי הבנק ערב לכסף), אך כרוך בעמלת הנפקה ובדרישה להגיע לסניף הבנק.

צ'ק ללא כיסוי (מצב שבו אין מספיק כסף בחשבון לכיסוי ההתחייבות) הוא עבירה על החוק שגוררת עמלות גבוהות, פגיעה בדירוג האשראי ואף הליכים משפטיים.

בעת כתיבת הצ'ק, יש למלא בדיוקנות חמישה פרטים קריטיים:

- התאריך (היום החוקי לפירעון).
 - שם המוטב (מי מקבל את הצ'ק)
 - הסכום במילים (החלק שגובר משפטית על הסכום במספרים במקרה של סתירה)
 - הסכום בספרות
 - חתימת בעל החשבון
- כדי להגביר את רמת האבטחה ולמנוע הונאות, מומלץ להוסיף "קרוס" (שני קווים מקבילים בפינת הצ'ק) ולכתוב את המילים "למוטב בלבד" - פעולות אלו מבטיחות כי הצ'ק יופקד אך ורק בחשבון

הבנק של האדם ששמו מופיע עליו ולא יועבר לצד שלישי או ייפדה כמזומן (ניתן להזמין מראש פנקסי צ'קים שהסימן מוטבע עליהם).

מה חשוב לבדוק לפני ובזמן כתיבת הצ'ק

- **קרוס ו"למוטב בלבד":** מניעת העברת הצ'ק לידיים זרות.
- **דיוק בסכום המילים:** הבנק לא יכבד צ'ק אם יש חוסר התאמה מהותי או מחיקות.
- **תאריך:** צ'ק דחוי (לתאריך עתידי) אינו ניתן לפירעון לפני התאריך הנקוב עליו, אך הוא מהווה התחייבות כספית לכל דבר. צ'ק תקף לרוב למשך שישה חודשים (180 יום) מהתאריך הנקוב עליו, לאחר מכן לא יכובד על ידי הבנק.
- **כיסוי בחשבון:** ודאו תמיד כי בתאריך הנקוב יהיה סכום מספיק בחשבון- ביטול צ'ק ללא סיבה מוצדקת או חזרתו בשל חוסר כיסוי הם צעדים בעלי השלכות כלכליות כבדות.

[החוק לצמצום השימוש במזומן, התשע"ח-2018](#) - החוק אוסר על שימוש בצ'קים "פתוחים" (ללא שם המוטב), כדי להבטיח שכל העברת כסף תהיה מתועדת וניתנת למעקב.

תרגיל: כתיבת צ'ק- מצורף צ'ק לדוגמה **בנספח 2**

פעילות מסכמת אמצעי תשלום

פעילות מסכמת: "צומת החלטות"

על הלוח (במצגת) מוצגים תרחישים שונים. בכל פעם תלמיד אחר מוזמן לקדמת הכיתה וצריך לבחור את אמצעי התשלום האידאלי. התלמיד מנמק את הבחירה שלו בע"פ, כל שאר תלמידי הכיתה מצביעים בעד או נגד הבחירה באמצעות כרטיסיות והפורה פונה לכמה מהם שהצביעו בעד/ נגד כדי להוסיף נימוקים לבחירה או לאתגר את הבחירה.

פירוט התרחישים:

תרחיש 1: רוני קופצת לקיוסק ליד בית הספר לקנות בקבוק מים ועוגייה ב-12 ש"ח.

- **אמצעי תשלום מועדף: מזומן** (או דביט בסכום קטן).
- **נימוקים מרכזיים:** עסקה קטנה, מהירה, ללא עמלות וללא צורך להוציא כרטיס או לחשוש מפרטיות/אבטחה דיגיטלית. מייצר תחושת "כאב תשלום" קלה שמונעת קניית ממתקים מיותרים ליד הקופה.

תרחיש 2: ליאם מזמין מעיל ממותג מחו"ל ב-400 ש"ח באתר אינטרנט בינלאומי.

- **אמצעי תשלום מועדף: כרטיס אשראי או ארנק דיגיטלי המקושר אליו, כמו PayPal.**

- **נימוקים מרכזיים:** הגנה חזקה של חוק הגנת הצרכן במקרה של "כשל תמורה" (החבילה לא הגיעה או האתר התברר כהונאה – חברת האשראי מעכבת/מחזירה את התשלום).
- **למה לא דביט/העברה?** בדביט הכסף יורד מיד מהחשבון והחזרתו מורכבת בהרבה.

תרחיש 3: דניאל חסך 3,600 ש"ח לקניית מחשב נייד בחנות חשמל, ורוצה לחלק את התשלום כדי לא לרוקן את העו"ש בבת אחת.

- **אמצעי תשלום מועדף: כרטיס אשראי – פריסה לתשלומים רגילים (ללא ריבית).**

- **נימוקים מרכזיים:** פריסה נוחה של התשלום ללא עלות נוספת (המחיר הסופי אינו משתנה).
- **דגש לדיון:** תופס מסגרת אשראי בכרטיס. יש להתנהל בזהירות ולהתרחק ממסלול קרדיט שמטיל ריבית יקרה.

תרחיש 4: נציג כיתה אוסף 25 ש"ח מכל אחד מ-30 תלמידי הכיתה כדי לקנות מתנה משותפת לחבר.

- **אמצעי תשלום מועדף: אפליקציית תשלום (PayBox / Bit).**

- **נימוקים מרכזיים:** מונע סרבול של עודף במזומן, מאפשר ניהול קופה קבוצתית שקופה שבה כולם רואים מי שילם, והכסף לא מתערבב בחשבון הפרטי.

תרחיש 5: משפחה שוכרת דירה ובעל הדירה מבקש להבטיח את תשלום שכר הדירה עבור כל 12 החודשים הבאים מראש.

- **אמצעי תשלום מועדף: צ'קים אישיים דחויים (עם "קרוס" ו"למוטב בלבד").**

- **נימוקים מרכזיים:** המשכיר מקבל ביטחון משפטי מראש, אך השוכר מוגן כי בעל הדירה יכול לפדות רק צ'ק אחד בכל חודש בתאריך הנקוב. הצ'ק אינו תופס מסגרת אשראי בבנק.

תרחיש 6: משפחה קונה רכב משומש מאדם פרטי בסכום של 45,000 ש"ח והמוכר דורש תשלום מובטח במקום לפני העברת הבעלות.

- **אמצעי תשלום מועדף: העברת זהב (RTGS) / צ'ק בנקאי.**

- **נימוקים מרכזיים:** העברה סופית, מיידית ובלתי הפיכה בזמן אמת. מונעת סיכון לשני הצדדים (המוכר בטוח שהכסף אצלו, הקונה לא מסתובב עם 45,000 ש"ח במזומן – מה גם שחוק המזומן אוסר עסקה כזו במזומן).

תרחיש 7: מיה נרשמת לחוג ספורט שנתי בעלות של 200 ש"ח מדי חודש, ומעוניינת שהתשלום יבוצע באופן אוטומטי.

- **אמצעי תשלום מועדף: הוראת קבע בנקאית.**

- **נימוקים מרכזיים:** תשלום אוטומטי מסודר, מונע פיגורים וקנסות, מתועד בדפי החשבון, ואינו תופס מסגרת אשראי בכרטיס. ניתן לביטול/עדכון דרך הבנק במקרה של הפסקת פעילות.

תרחיש 8: עידו רוצה לשלם על קנייה בסופרמרקט במהירות, בלי להוציא את הארנק הפיזי מהתיק.

- **אמצעי תשלום מועדף: ארנק דיגיטלי (Apple Pay / Google Wallet / טאץ' ב-NFC).**

- **נימוקים מרכזיים:** מהיר, נוח, מאובטח זיהוי ביומטרי (טביעת אצבע/זיהוי פנים), ומונע חשיפה של פרטי הכרטיס הפיזי למסופון.

תרחיש 9: החברים רוצים לתת לעמית מתנה לבר-מצווה/יום הולדת, אך לא יודעים בדיוק איזה בגד או מוצר הוא צריך.

- **אמצעי תשלום מועדף: תו קנייה / שובר מתנה מסחרי (BuyMe / תו הזהב).**

- **נימוקים מרכזיים:** פתרון מכבד ומפנק שאינו מרגיש כמתנת "כסף יבש" במעטפה, מאפשר למקבל לבחור בעצמו מרשנות שבהסדר.
- **אתגר לדיון:** להזכיר את החסרונות (תוקף, הגבלה לרשנות מסוימות, סכנת קריסת החברה המנפיקה).

תרחיש 10: אדם מעוניין להעביר סכום כסף לפתרון בעיה דחופה לקרוב משפחה שפותח עסק בחו"ל, בסופשבוע כשהבנקים סגורים.

- **אמצעי תשלום מועדף: מטבע דיגיטלי (קריפטו).**

- **נימוקים מרכזיים:** העברה גלובלית ישירה מבוזרת (Peer-to-Peer) ללא צורך במתווך בנקאי, פועלת 24/7.
- **אתגר לדיון:** להדגיש את הסיכונים – תנודתיות קיצונית, היעדר ביטוח, ולא ניתן לבקש עזרה במקרה של טעות בכתובת הארנק, וסיכוני אבטחה.

הפסיכולוגיה של הכסף- למה קל לנו יותר לבזבז "מספרים"?

לאחר שהכרנו את הדרכים הטכניות שבהן אנו משלמים (מזומן, אשראי, אפליקציות), ננסה להבין גם את הפסיכולוגיה מאחורי הכסף. הכסף של היום הוא אולי דיגיטלי, אבל המוח שלנו עדיין פועל לפי מנגנונים ואינסטינקטים אבולוציוניים.

תרגיל:

1. לבקש מהתלמידים לשתף איזה מוצרים מטופשים הם קנו לאחרונה באליאקספרס ודומיו וכמה המוצר עלה. האם השתמשו בו? מה עלה בגורלו?
2. לבקש מאחד התלמידים מטבע של 5 או 10 ₪ ואז להגיד שלא מחזירים.
 - איך התלמידים מגיבים?
 - למה הם היו מוכנים לקנות מוצרים שאין בהם שימוש ביותר כסף אבל לתת מטבע של 5 ₪ כואב להם?

1. "כאב התשלום"- הפרידה מהשטרות

מחקרים בכלכלה התנהגותית גילו שכשאנחנו משלמים במזומן, המוח שלנו מפעיל אזורים הקשורים לתחושת "כאב". הפעולה הפיזית של ספירת השטרות והעברתם ליד אחרת מייצרת "חיכוך"- עצירה פסיכולוגית שגורמת לנו לחשוב פעמיים. בעידן הדיגיטלי (בחיוב בנייד או ברכישה אונליין) החיכוך הזה נעלם כמעט לחלוטין. הכסף הופך ללא מוחשי - סדרה של פיקסלים על מסך שלא מרגישים כמו רכוש שאיבדנו. התוצאה: ללא "כאב התשלום", המחסום הפסיכולוגי יורד, מה שמוביל לעיתים קרובות לבזבז יתר מבלי שנרגיש.

תרגיל:

- להציג מוצרים (מופיעים גם במצגת) ולבקש מהתלמידים להצביע בכל פעם: האם זהו צורך (חיוני) או רצון (שיווק/פינוק), והאם מדובר בדחף של "כאן ועכשיו"
- **חבילת גלישה/דאטה בטלפון הנייד**
למחשבה: האם זה צורך בסיסי בתקשורת יומיומית, או רצון להיות מחוברים לרשתות החברתיות ללא הפסקה?
 - **בקבוק מים בדוכן בים ביום חם ב-15 ₪**
למחשבה: צורך פיזי אמיתי, אבל הניצול של ה"כאן ועכשיו" מקפיץ את המחיר פי שלושה.

- **גרסת Premium באפליקציית מוזיקה כדי להוריד פרסומות**
למחשבה: המוזיקה היא צורך/רצון, אבל ביטול הפרסומות הוא נוחות נטו ששיווק חכם גורם לנו להרגיש כסבל.
- **מותג נעליים נחשק שיש לכולם**
למחשבה: הצורך הוא בנעליים, אבל המותג והלחץ החברתי הופכים את הרצון להרגיש שייך כצורך מזוויף.
- **רשת Wi-Fi בטיסה לחו"ל**
למחשבה: האם אנחנו באמת חייבים את זה ("כאן ועכשיו"), או שקשה לנו לסבול שעמום של כמה שעות ללא מסך?
- **מטען נייד לסמארטפון כשנשארו 3% סוללה באמצע טיול שנתי**
למחשבה: צורך תפקודי וביטחוני מיידי בגלל התלות במכשיר, מצד שני אנחנו בטיול במסגרת בית הספר שדואג לנו.
- **הזמנת משלוח אוכל באפליקציה ב-23:00**
למחשבה: האוכל הוא צורך, אבל הנוחות והזמינות ב"קליק אחד" הופכות את הפינוק לפתרון מיידי ויקר.
- לדיון:** איזה מבין המוצרים גרם לכם להבין שה'צורך' הוא בעצם תחושה מלאכותית שהשיווק יצר אצלכם? מה ההבדל בין לקנות משהו כי אני באמת חייב אותו, לבין לקנות אותו כי המערכת גרמה לי להרגיש שאני חייב אותו עכשיו?"

2. מלכודת ה-"כאן ועכשיו": צורך מול רצון

- הנגישות הדיגיטלית יצרה עולם שבו הכל זמין מיידית. הממשקים המלוטשים של אפליקציות הקניות דוחפים אותנו לרכישות אימפולסיביות (קנייה מתוך דחף רגעי).
- **צורך:** מוצר חיוני לקיום או לתפקוד (אוכל, נסיעה לבית-ספר).
 - **רצון:** מוצר שמשפר את ההרגשה או המעמד שלנו, אך אינו הכרחי (הדגם הכי חדש של הנעליים, שלב נוסף במשחק מחשב).
- העולם הדיגיטלי מטשטש את הגבול ביניהם. עלינו לפתח "מנגנון השהיה" פנימי שיזהה מתי הנגישות הדיגיטלית מנצלת את חוסר המוחשיות של הכסף כדי למכור לנו רצונות בתחפושת של צרכים.

העוקץ הרוסי

בשנים האחרונות אנחנו שומעים שוב ושוב בחדשות על הונאה קשה שנקראת 'העוקץ הרוסי'. נוכלים מתקשרים לקשישים יוצאי ברית המועצות לשעבר, מתחזים לאנשי חוק או לבנקאים,

ומצליחים להוציא מהם מאות אלפי שקלים – פעמים רבות במזומן שהקשישים החזיקו ממש בתוך הבית, מתחת למזרון או בארון, ולא בבנק.

צפייה בסרטון: <https://www.youtube.com/watch?v=i4pyseQV5ME>

"העוקץ הרוסי" הוא שיטת פשיעה והונאה טלפונית מתוחכמת המכוונת בעיקר נגד קשישים ועולים חדשים ממוצא סובייטי בישראל. רשתות עבריינים, שחלקן מופעלות ממזרח אירופה, מנצלות את פערי השפה והאמון של הקורבנות במוסדות השלטון.

- למה שאדם מבוגר יחזיק 100,000 ש"ח במזומן בבית ולא בבנק?

כדי להבין את זה, צריך לחזור להיסטוריה של ברית המועצות. האנשים שגדלו שם חוו אירועים שבהם הממשלה פשטה רגל, הבנקים קרסו, והחסכונות של אנשים נעלמו ביום אחד. התוצאה הייתה חוסר אמון מוחלט במערכת הבנקאית והממשלתית. התרבות והניסיון ההיסטורי לימדו אותם ששטר פיזי ביד בטוח יותר ממספרים על מסך בבנק. ההרגל הכלכלי הזה – להחזיק מזומן בבית – נשאר איתם גם עשרות שנים לאחר שעלו לישראל, והנוכלים ניצלו בדיוק את נקודת התורפה התרבותית הזו.

האופן בו אנחנו מתייחסים לכסף – איפה אנחנו שומרים אותו, ממה אנחנו מפחדים, ואיך אנחנו מבזבזים אותו – זה לא רק עניין של 'מספרים וחישובים'.

כל אחד מאיתנו סוחב איתו 'תיק גב בלתי נראה' של מטענים תרבותיים, משפחתיים ואישיים לגבי כסף: אדם שגדל בבית עם חרדה כלכלית ופחד שהכסף ייגמר – עשוי לגדול להיות מבוגר שנלחץ מכל הוצאה, או לחלופין כזה שמבזבז מיד כל שקל כי 'מחר הכסף יאבד את הערך שלו'. אדם שגדל בבית עם תחושת שפע – עשוי להפגין ביטחון רב, אבל גם לקחת סיכונים פיננסיים מיותרים. תרבויות וקהילות שונות מתייחסות אחרת לחובות, לחיסכון ולרכישת נכסים.

- אילו עוד הרגלים כלכליים אתם מכירים מההורים או מהסבים שלכם שנובעים מהמקום או התקופה שבהם הם גדלו?

- דמיינו שני אנשים באותו גיל עם אותו שכר: אחד גדל בבית שבו מעולם לא דיברו על כסף, והשני גדל בבית שבו כל שקל חושב בחרדה. איך כל אחד מהם יגיב כשיצטרך לקנות את הרכב הראשון שלו?

- האם המטען האישי והתרבותי שלנו הוא גזירת גורל, או שחינוך פיננסי ומודעות יכולים לעזור לנו לנהל את הכסף מהראש ולא מהבטן?"

3. המטען האישי

האופן שבו בני אדם מתייחסים לכסף מושפע במידה רבה מהסביבה בה גדלו ומההיסטוריה המשפחתית שלהם. אדם שגדל בתחושת מחסור עשוי להתייחס לכל שקל בחרדה או, לחלופין, לבזבז כל שקל שנופל לידי מחשש שייעלם. אדם שגדל בתחושת שפע עשוי להפגין ביטחון רב

יותר, אך גם נטילת סיכונים גבוהה מדי. **המטרה של לימודי חינוך פיננסי היא להפוך את הדחף הבלתי מודע לניהול מודע מהראש ולא מהבטן.**

***בדיון כזה, חשוב לומר לתלמידים שאין מטען "נכון" או "לא נכון". המטרה היא להפוך את המטען הזה מדחף לא מודע לניהול מודע. כשאני מבין למה אני לחוץ או למה אני מבזבז, אני יכול להתחיל לנהל את הכסף שלי מהראש ולא רק מהבטן.**

פעילות מסכמת

במהלך השיעור עקבנו אחר האבולוציה של הכסף - מהחלפת סחורות פיזיות ועד למספרים דיגיטליים מופשטים. ראינו כיצד כל שלב בהתפתחות אמצעי התשלום פתר בעיה טכנית של יעילות או נייודות, אך במקביל יצר אתגרים חדשים בתחומי האמון החברתי, הפרטיות והשליטה העצמית. בסופו של דבר, הכסף הוא כלי המבוסס על אמון ועל היכולת הפסיכולוגית שלנו לדחות סיפוקים אל מול מערכות דיגיטליות המעודדות צריכה אימפולסיבית.

שאלות לדיון ומחשבה:

- דמיינו מצב שבו רשת האינטרנט העולמית קורסת למשך חודש ימים. אילו אמצעי תשלום יהפכו לבעלי הערך הרב ביותר ואילו יהפכו לחסרי ערך לחלוטין? מה זה מלמד אותנו על מושג האמון במערכת הפיננסית המודרנית?
- אם תשלום דיגיטלי מפחית את "כאב התשלום", האם לדעתכם עולם ללא מזומן הוא עולם צודק יותר, או שהוא פשוט עולם שבו קל יותר לאבד שליטה על התקציב? כיצד הייתם משנים את התנהגותכם לו הייתם מחויבים לשלם על כל רכישת "רצון" בשטרות פיזיים בלבד?

מידע נוסף להעשרה והרחבת הידע למורה

המהפכה הדיגיטלית - אפליקציות תשלום וארנקים חכמים

המעבר לאפליקציות תשלום (כמו Pay-i bit, PayBox) וארנקים דיגיטליים (כמו Google Wallet) מייצג שינוי ממשי באופן שבו כסף עובר מיד ליד. בניגוד לכרטיסי אשראי המשמשים בעיקר מול עסקים, אפליקציות אלו נולדו כדי לפתור את הצורך בהעברות כספים בין אנשים פרטיים, תוך ביטול הצורך בנשיאת מזומן.

אפליקציות תשלום מול ארנקים דיגיטליים: אפליקציות התשלום פועלות על ידי קישור בין כרטיס האשראי או חשבון הבנק של המשתמש לזהות הדיגיטלית שלו (מספר הטלפון). הייחודיות של אפליקציות מסוימות, כגון PayBox, היא ביכולת לנהל "קופה קבוצתית" - כלי המאפשר לאסוף כספים למטרה משותפת (כמו מתנה למורה או הוצאות טיול) מבלי שהכסף יתערבב בחשבון הפרטי. מנגד, הארנק הדיגיטלי (Google Wallet/Apple Pay) הוא מעטפת טכנולוגית המאחסנת את פרטי הכרטיסים הפיזיים ומאפשרת תשלום בשיטת "טאץ'" באמצעות טכנולוגיית NFC.

אבני דרך היסטוריות בהגנת הצרכן

תכונה	bit	PayBox	Pay
בעלות	בנק הפועלים	בנק דיסקונט	בנק לאומי
קופה קבוצתית	קיימת, משיכה בבת אחת	יחודית: צבירה בתוך האפליקציה	קיימת
משיכה לכרטיס	לא זמין	זמין ללא עמלה (יחודי)	לא זמין
תשלום בעסקים	ניתן	ניתן	ניתן, כולל חלוקה לתשלומים
הוראות קבע	לא זמין כרגע	לא זמין כרגע	ניתן להגדיר לבעלי מקצוע
מגבלות גיל וזיהוי	דורש ת"ז וכרטיס אשראי	PayBox Young מיועד לנוער	דורש ת"ז וכרטיס אשראי

עבור בני נוער, הכלי המתקדם ביותר כיום הוא "PayBox Young", המציע שדרוג של הכרטיס הנטען לארנק דיגיטלי מלא. ההורים יכולים לקבוע כללים ברורים: תקרת הוצאה חודשית, הגבלת בתי עסק מסוימים וקבלת עדכונים בזמן אמת על כל פעולה. זהו כלי המשלב אוריינות דיגיטלית עם פיקוח, ומעודד את הנער לפתח אחריות כלכלית תוך שימוש בטכנולוגיה המוכרת לו מעולמות התוכן האחרים שלו.

אבטחה וטכנולוגיה

אחד השינויים המשמעותיים ביותר בעולם התשלומים בישראל בשנים האחרונות הוא אימוץ תקן ה-EMV. תקן זה, שפותח על ידי חברות האשראי הבינלאומיות, נועד למזער הונאות וזיופים באמצעות החלפת הפס המגנטי בשבב אלקטרוני חכם. **מנגנון ה-EMV והקוד הסודי:** בשיטת ה-EMV, הכרטיס אינו מועבר "סווייפ" אלא מוכנס למסופון או מוצמד אליו. השבב מייצר קוד מוצפן ייחודי לכל עסקה, מה שהופך העתקה של הכרטיס לבלתי אפשרית כמעט.

בעסקאות שסכומן עולה על 300 ש"ח, הלקוח נדרש להקיש את הקוד הסודי שלו (PIN), מה שמבטיח כי גם במקרה של גניבת הכרטיס, לא ניתן יהיה לעשות בו שימוש בסכומים גבוהים. **טכנולוגיית NFC וביצוע עסקאות קרבה:** טכנולוגיית ה-NFC (Near Field Communication) מאפשרת את ביצוע תשלום ה"טאץ'".

יתרונותיה כוללים מהירות, נוחות ושמירה על הכרטיס בידי הלקוח לאורך כל התהליך. בעתיד, רוב התשלומים צפויים להתבצע דרך אביזרים לבישים (שעונים חכמים) או טלפונים, דבר שמחזק את הקשר בין אבטחת המכשיר הנייד (נעילה ביומטרית) לאבטחת הכסף.

ניהול סיכונים והונאות במרחב המקוון

האוריינות הדיגיטלית כוללת גם את היכולת לזהות איומים והונאות. נוכלים משתמשים בשיטות מתחכמות כדי לגנוב כסף ומידע.

מפת איומים והונאות נפוצות באמצעי תשלום דיגיטליים

סוג הונאה	תיאור המנגנון	סימני אזהרה	דרכי התגוננות
-----------	---------------	-------------	---------------

פשינג	התחזות לבנק או למוסד רשמי באמצעות הודעה דחופה	("דגלים אדומים")	לא לוחצים על קישורים, נכנסים לאפליקציה הרשמית בנפרד
SIM Swap	השתלטות על מספר הטלפון כדי לקבל קודי אימות ב-SMS	איבוד פתאומי של קליטה סלולרית, הודעות על "העברת מספר"	הגדרת סיסמת לקוח מול חברת הסלולר, ביטול תא קולי
הונאות רכישה	חנויות אונליין מזויפות המציעות מחירים "טובים מדי"	מחיר נמוך משמעותית מהשוק, חוסר במידע ליצירת קשר	קנייה רק באתרים מאובטחים (HTTPS), בדיקת ביקורות
עוקץ טכנאים	השתלטות מרחוק על המכשיר בטענה של תיקון תקלה	בקשה להתקין אפליקציית שליטה מרחוק (כמו AnyDesk)	לעולם אין לאפשר גישה מרחוק לאדם שפנה אליכם ביוזמתו

הכלל החשוב ביותר הוא שמידע אישי (סיסמאות, קודים סודיים) הוא פרטי לחלוטין ואין למסור אותו לאף גורם, גם לא בוואטסאפ או במייל.

מה בעתיד? בנקאות פתוחה והשקל הדיגיטלי

כדי להבין את שינויי העתיד, כדאי להכיר את הרפורמות שהמדינה מקדמת כדי להגביר את התחרות והיעילות.

בנקאות פתוחה: רפורמה המאפשרת ללקוח לשותף את המידע הפיננסי שלו המצוי בבנק עם גופים אחרים (בנקים אחרים או חברות פינטק). המטרה היא לתת ללקוח שליטה במידע שלו ולקבל הצעות ערך מותאמות אישית, כגון ריכוז כל ההוצאות ממספר כרטיסים ובנקים במסך אחד. תהליך זה מתבצע בשלבים: תחילה חשבון העו"ש, לאחר מכן כרטיסי אשראי, ובסוף פיקדונות והלוואות.

השקל הדיגיטלי: בנק ישראל בוחן את האפשרות להנפיק מטבע דיגיטלי מרכזי שיהיה שווה ערך למזומן אך בפורמט דיגיטלי. בניגוד למטבעות קריפטו תנודתיים, השקל הדיגיטלי יהיה יציב ובטוח לשימוש. הוא צפוי לאפשר תשלומים מידיים, עבודה במצב "אופליין" (ללא אינטרנט), ורמת פרטיות גבוהה הדומה למזומן.

קישורים רלוונטיים

- [החוק לצמצום השימוש במזומן, התשע"ח-2018](#)
- צפייה בסרטון קצר של בנק ישראל בנושא אמצעי תשלום: <https://www.youtube.com/watch?v=aaJcGN7946A>
- סרטון "העוקץ הרוסי" <https://www.youtube.com/watch?v=i4pyseQV5ME>

צידה לדרך- נספחים

נספח 1- ערכת תרגיל: אבולוציית אמצעי התשלום

- התלמידים יסדרו את כרטיסיות אמצעי התשלום על גבי ציר הזמן ההיסטורי, ויזהו עבור כל שלב:
- מה הייתה הבעיה/החיסרון בשלב הקודם שהובילה לצורך בשינוי?
 - איך אמצעי התשלום החדש פתר את הבעיה?

כרטיסיות אמצעי התשלום להדפסה וגזירה: (ניתן לגזור ל-8 כרטיסיות נפרדות ולחלק לקבוצות)

כרטיסיה 1

שם אמצעי התשלום: סחר חליפין

תיאור: החלפת מוצר תמורת מוצר או שירות תמורת שירות (למשל: כד חרס תמורת שק חיתה).

מאפיין מרכזי: ערך עצמי למוצרים.

כרטיסיה 2

שם אמצעי התשלום: כסף סחורה

תיאור: שימוש בחפצים בעלי ערך פנימי מוסכם על כולם (כגון: שקי מלח, צדפים, בקר, מטילי זהב).

מאפיין מרכזי: מוצר יחיד שכולם מסכימים לקבל בתמורה לסחורתם.

כרטיסיה 3

שם אמצעי התשלום: מטבעות פיזיים ושטרות נייר

תיאור: כסף שמוגפק ומגובה על ידי השלטון/המדינה. לנייר או למתכת הפשוטה אין ערך עצמי, אלא ערך נקוב מוסכם.

מאפיין מרכזי: מעבר מ"ערך עצמי" ל"ערך מוסכם" המבוסס על אמון בשלטון.

כרטיסיה 4

שם אמצעי התשלום: צ'ק / המחאה

תיאור: מסמך נייר משפטי המהווה הוראה בכתב לבנק להעביר סכום מוגדר מחשבון כותב הצ'ק לחשבון מקבל הצ'ק.

מאפיין מרכזי: מאפשר העברת סכומים גדולים או תשלומים דחויים ללא נשיאת מזומן פיזי.

כרטיסיה 5

שם אמצעי התשלום: כרטיס אשראי / חיוב (דביט)

תיאור: כרטיס מגנטי/חכם המאפשר תשלום או משיכת כספים באמצעות תקשורת אלקטרונית מול הבנק או חברת האשראי.

מאפיין מרכזי: הכסף הופך לרישום דיגיטלי בשרתים בבנקאים.

כרטיסיה 6

שם אמצעי התשלום: אפליקציות תשלום וארגונים דיגיטליים

תיאור: תשלום באמצעות הסמארטפון/השעון החכם (Bit, PayBox, Apple/Google Pay) בטכנולוגיית NFC או העברות קשר ישירות.

מאפיין מרכזי: ביטול הצורך בארנק פיזי (כרטיסים או מזומן) והעלמת "כאב התשלום".

כרטיסיה 7

שם אמצעי התשלום: מטבעות דיגיטליים מבוזרים (קריפטו)

תיאור: מטבעות המבוססים על קוד מתמטי מוצפן (בלוקצ'יין) הפועלים ברשת מבוזרת ללא תיווך של בנק מרכזי או מדינה.

מאפיין מרכזי: עצמאות מלאה מגופים מוסדיים וריכוזיים.

מפתח תשובות ודגשים להנחיית המורה

- **מסחר חליפין ◀ כסף סחורה:** הבעיה הייתה "כפילות הרצונות" (צריך למצוא מישהו שרוצה בדיוק מה שיש לי ומציע מה שאני צריך) ובעיית החלוקה והריקבון של סחורות. הפתרון: סחורה אחת שכולם תמיד מסכימים לקבל (כמו מלח/זהב).
- **כסף סחורה ◀ שטרות ומטבעות:** הבעיה הייתה סרבול, משקל כבד של זהב/מלח, וחוסר אחידות באיכות הסחורה. הפתרון: נייר קל משקל שערכו נקבע מכוח החוק והאמון בשלטון.
- **שטרות ◀ צ'קים וכרטיסי אשראי:** הבעיה הייתה סכנת גניבה/אובדן של מזומן בסכומים גדולים וקושי בביצוע עסקאות מרחוק. הפתרון: רשומות דיגיטליות ומסמכים משפטיים המאפשרים העברת כספים בטוחה.
- **כרטיסי אשראי ◀ ארנקים דיגיטליים:** הבעיה הייתה הצורך לשאת ארנק פיזי, הקלדת פרטים ידנית וסכנת גניבת הכרטיס. הפתרון: תשלום מהיר ב"טאץ" בנייד עם אבטחה ביומטרית.
- **כסף דיגיטלי בנקאי ◀ קריפטו / שקל דיגיטלי:** הבעיה הייתה תלות מוחלטת בבנקים ובעמלות (בקריפטו – פתרון מבוזר) או הצורך בחלופה דיגיטלית בטוחה ועמידה למזומן שעובדת גם באופליין (בשקל הדיגיטלי).

נספח 2-

צ'ק ריק שניתן לשכפל עבור התלמידים ולאפשר להם להתנסות במילוי:

בנק הצמיחה
 Snif Hatzmicha (712)
 Rehov HaSagshug 200, Tel Aviv
 03-8871234

PAY TO

N.I.S

signature

חתימה

שלמו ל

נח

date

תאריך

/5967106

!!22/896374^

035540354!!

מס' יציק

מס' חשבון

בוחן מסכם יחידה

בוחן מסכם: עולם הכסף והבנקאות - אמצעי תשלום

חלק א: שאלות רב-ברירה (סמנו את התשובה הנכונה ביותר)

- לפי "חוק המזומן" (2018), מהי מגבלת התשלום במזומן בעסקה מול בית-עסק?
 - עד 15,000 ש"ח.
 - עד 10,000 ש"ח.
 - עד 6,000 ש"ח.
 - אין מגבלה, כל עוד העסקה מתועדת.

2. אילו מהבעיות הבאות אפיינו את שיטת "סחר החליפין"? (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת נכונה)

- בעיית "כפילות הרצונות" - הצורך למצוא אדם שרוצה בדיוק את מה שיש לי להציע.
- בעיית ההשתמרות - סחורות רבות (כמו מזון) נרקב ה עם הזמן.
- בעיית הריכוזיות - תלות מוחלטת בבנק מרכזי שיאשר את העסקה.
- בעיית החלוקה - קושי לבצע עסקה קטנה עם מוצר גדול (כמו פרה תמורת לחם).

חלק ב: שאלות נכון / לא נכון

3. ציינו ליד כל משפט האם הוא נכון או לא נכון לפי החומר הנלמד:

צ'ק (המחאה) תקף למשך שישה חודשים (180 יום) מהתאריך הנקוב עליו. _____

בשימוש בכרטיס אשראי, סכום הקנייה המלא יורד מהעו"ש בבנק באופן מיידי. _____

סימון "קרוס" וכתובת "למוטב בלבד" על צ'ק מבטיחים שהוא יופקד אך ורק בחשבון האדם ששמו מופיע עליו. _____

השקל דיגיטלי, שבנק ישראל בוחן, צפוי לאפשר עבודה גם במצב "אופליין" (ללא אינטרנט).

חלק ג: השלמת מילים במשפט

4. השלימו את המילים החסרות לפי הנלמד בשיעור:

המונח "_____ " מתאר את התחושה הפסיכולוגית של פרידה משטרות פיזיים, תחושה שנחלשת מאוד בעת שימוש באמצעים דיגיטליים.
אם רכשתי מחשב ב-3,000 ש"ח ב-10 תשלומים בכרטיס אשראי, כל הסכום (3,000 ש"ח) יירד מיד מ"_____ " שלי, למרות שבפועל חויבתי רק ב-300 ש"ח באותו חודש.

שיטת התשלום _____ היא הדרך היקרה ביותר לקנות, כיוון שלכל תשלום מתווספת ריבית המהווה את "מחיר הכסף".

חלק ד: שאלה פתוחה

5. מהו ההבדל המרכזי בין "אפליקציות תשלום" (כמו Bit או PayBox) לבין "ארנקים דיגיטליים" (כמו Apple Pay או Google Wallet)?

תשובות (עבור המורה):

ג

א, ב, ד

נכון (צ'ק 180 יום)

לא נכון (אשראי הוא הלוואה, דביט הוא מידי)

נכון (אבטחת צ'ק)

נכון (שקל דיגיטלי אופליין).

כאב התשלום, מסגרת האשראי, קרדיט.

אפליקציות תשלום מקשרות בין כרטיס אשראי/בנק למספר טלפון ומשמשות להעברה בין אנשים

פרטיים (כולל קופות קבוצתיות), בעוד ארנק דיגיטלי מאחסן כרטיסים פיזיים ומאפשר תשלום

ב"טאץ'" (NFC) מול מסופונים.

